

EL PIRINEU, PROBLEMES DE CONSERVACIÓ I GESTIÓ. La necessitat d'una Convenció Pirinenca

Introducció

La recerca duta a terme als Pirineus ha permès conèixer-los i estimar-los. Aquesta recerca i coneixements són la base per a poder planificar una gestió dels recursos naturals i culturals estudiats, gestió que ha d'anar dirigida a conservar i protegir aquests valors.

Sovint és la bona disposició i voluntat dels estudiosos en àmbits molt diversos, més que no pas la investigació finançada i el recolzament oficial, els que deixen un llegat més important de coneixement i els que obren i faciliten la continuació de l'estudi per a les generacions futures:

Però moltes propostes de conservació dels Pirineus, ni el govern espanyol, ni l'andorrà ni el francès, inclosos els governs autònoms i departaments regionals, no semblen disposats a tenir-les en compte. Mentre que es prioritza el desenvolupament econòmic per sobre de cap altre valor, el respecte per l'entorn i la cultura només són excusa per aconseguir més fons per al desenvolupament econòmic, amb honroses excepcions.

El Pirineu és una serralada lineal i amb alguns pics que passen dels 3 000 m d'altitud. Malgrat que es tracta d'una serralada relativament petita, en comparació amb altres massissos muntanyosos d'Europa com els Alps, els Càrpats o els Apenins, s'hi troba una vegetació, una fauna i una cultura força complexos i de gran interès. La població humana també s'afegeix a la diversitat en la riquesa natural i cultural, amb cinc idiomes diferents i més varietats dialectals.

Per a conservar tant els valors naturals com els culturals, cal aplicar algun tipus de gestió integral de tota la serralada, gestió que es podria dur a terme seguint les directives comunitàries europees, però que precisen un matís especial que encara no existeix. En aquest document es proposa l'aplicació d'una Convenció Pirinenca com a eina de gestió per a la conservació dels Pirineus i el seu desenvolupament sostenible.

Ferran González-Prat
Membre del
GEDENA-Ripollès.

Notes breus de natura i història de la conservació als Pirineus

Avui coneixem els Pirineus amb la seva fesomia actual, però tot aquest complex muntanyós ha sofert un seguit de canvis molt importants.

Per exemple, avui dia és habitual escoltar que ara hi ha més bosc que abans. Però aquest *abans*, a quants anys enrera es refereix? És evident que ara hi ha més bosc que a principis de segle, ja que la desforestació ha afectat tota la muntanya des del segle XI, i sobretot al segle passat. Ramaderia, fargues, indústria dels vaixells, explotació forestal, etc., van reduir la superfície forestal a la mínima expressió. Des de mitjan segle XX, i mercès a l'abandonament d'alguns d'aquests aprofitaments, i (malauradament o no) l'èxode de la població de les zones rurals a pobles o ciutats industrials, la superfície forestal s'està expandint i el bosc va recuperant antics dominis.

Tot i que la vegetació es recupera, més aparentment que no pas ecològicament, una explotació forestal abusiva continua essent un problema molt important a banda i banda del Pirineu. Aquesta explotació forestal és més greu a les zones d'elevada altitud, on la regeneració de la vegetació és més lenta, i els problemes d'erosió poden fer la recuperació impossible.

Pel que fa a la fauna, l'últim segle s'han exterminat espècies com el llop (*Canis lupus*), el linx (*Lynx lynx*) i pràcticament l'ós bru (*Ursus arctos*). Aquest extermini es va dur a terme de forma directa, això és eliminant exemplars d'aquests animals fins a fer desaparèixer l'espècie. D'altres espècies estan patint una forta regressió per la destrucció del seu hàbitat.

Només en el cas de l'ós bru es va planejar un projecte de recuperació tot alliberant animals que reforcessin la minsa població autòctona,² però és conegut de tothom que aquest projecte està a punt de fracassar per la manca de planificació i pels interessos especulatius.

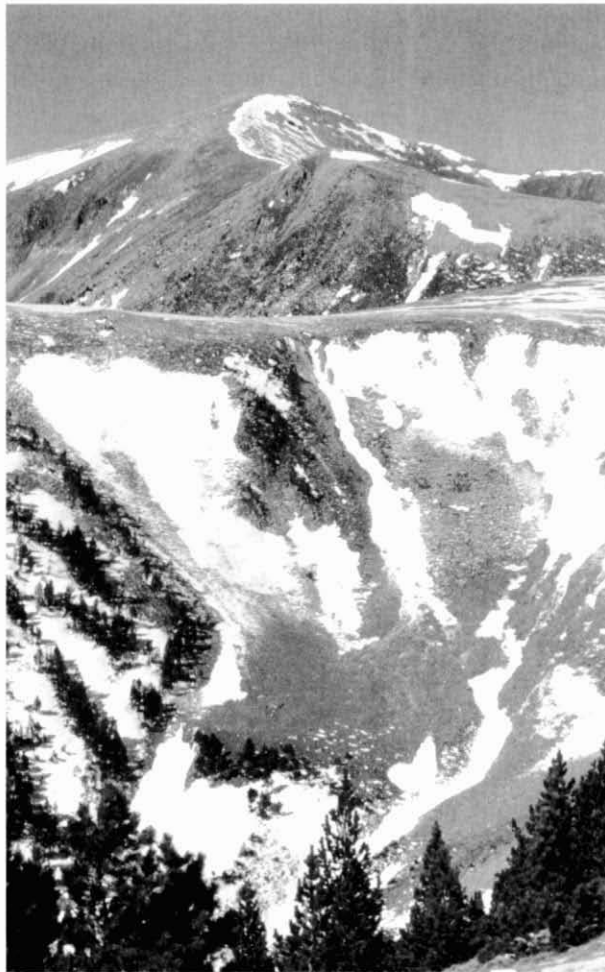
En canvi, d'altres espècies, com el llop, estan recuperant els seus antics dominis sense l'ajut de ningú, més aviat malgrat els esforços per mantenir-lo eradicat. Sovint la natura només necessita que se la deixi tranquil·la, sense haver d'endegar grans projectes ni gastar molts diners.

Finalment, la cultura del Pirineu (o més ben dit, les cultures) ha sofert la *globalització* a què estan sotmeses totes les cultures del planeta, factor agreujat per l'abandonament dels pobles de muntanya. El turisme, malgrat que ha ajudat a mantenir un mínim de població humana al Pirineu, també ha introduït grans canvis.

Pel que fa a la història per a la conservació, i sense entrar a veure en detall totes les Organitzacions no governamentals de cada país o regió que s'han creat per a l'estudi i conservació dels Pirineus, en aquest apartat es comenta només l'agrupació d'esforços a tota la serralada.

L'any 1988 es va crear la Comissió Interregional d'Associacions de Protecció dels Pirineus (CIAPP) i es va editar la Carta per la Protecció dels Pirineus, com a document mestre per a establir prioritats de protecció dels Pirineus en tots els seus àmbits. El CIAPP encara continua actiu, potser amb poca presència d'entitats d'ambdós vessants del Pirineu, però no ha aconseguit ni el poder de convocatòria ni la força de la Comissió homòloga als Alps, el CIPRA (Comissió Internacional per la Protecció dels Alps).³

A la Carta per la Protecció dels Pirineus ja es feia esment dels grans problemes que afecten tota la muntanya, i també dels objectius i propostes per a la seva protecció. Els tres grans objectius que s'esmentaven eren:

Les muntanyes del Pirineu, com el circ de Concròs, al Ripollès, són les que s'han de veure beneficiades d'una Convenció Pirinenca

- protegir per a mantenir el valor del medi i del paisatge
- acollir els visitants sense alterar els llocs d'acollida
- i permetre el desenvolupament econòmic dins el respecte de l'entorn,

objectius que es mantenen i es poden ampliar. També s'hi plantejaven propostes que calia haver tingut en compte.

D'altra banda, la Comunitat de Treball dels Pirineus ha endegat algunes campanyes generals a tot el Pirineu, però sovint han estat campanyes puntuals que no han acabat de reeixir com s'esperava. En canvi, alguns dels projectes d'aquesta Comunitat de Treball suposen una forta agressió a la integritat física d'aquestes muntanyes, vistes més com a impediment geogràfic per al desenvolupament, que com a hàbitat acollidor. Especialment negatiu és el projecte d'infraestructures viàries, amb autovies i túnels que foraden i fragmenten els Pirineus.

Proposta d'una Convenció Pirinenca

Per a poder planificar i gestionar un territori és evident que abans cal estudiar-lo en tots els seus aspectes; cal plantejar-se, també, què es vol fer o deixar de fer-hi, com es desitja viure-hi, etc. Això és fer una planificació territorial.

Actualment existeixen molt pocs Plans Territorials. En el cas de Catalunya continua essent una assignatura pendent que difícilment cap govern es veu amb cor d'assumir. S'han produït tímids intents d'elaborar aquest Pla Territorial a base de plans sectorials mancats sovint d'una veritable voluntat d'aplicar-los. És el cas del Pla d'Espais d'Interès Natural, o fins i tot del Pla Energètic o tants d'altres.

Si l'elaboració d'aquests Plans Territorials és imprescindible, encara que difícil, més necessari és fer-los per a un espai geogràfic com els Pirineus. A més a més, mentre que en el cas dels Plans Territorials la decisió és nacional, en el cas dels Pirineus i de grans regions geogràficament coherents cal un Pla supranacional. Per això aquí es proposa la necessitat de dur a terme una Convenció Pirinenca que elabori aquest gran Pla que ha de servir per a gestionar els Pirineus.

Per a tenir una base a l'hora de poder planificar una Convenció Pirinenca, es pot prendre com a model la Convenció Alpina:⁴

El principal objectiu d'aquesta Convenció és garantir la protecció i el desenvolupament sostenible a la carena alpina, sense confondre desenvolupament amb creixement. La Convenció Alpina la van signar l'any 1991 set països⁵ de l'arc alpi i la Comunitat Europea. Va entrar en vigor l'any 1995. En aquesta convenció, a part dels respectius governs de cada país i regió, també hi ha entitats observadores, juntament amb el Consell d'Europa.

Els punts que té en compte aquesta Convenció, i per a cadascun dels quals s'estableix un protocol, són:

- població i cultura
- gestió del territori
- qualitat de l'aigua
- règim de les aigües
- protecció del sòl
- protecció de la natura i manteniment dels paisatges
- agricultura de muntanya
- boscos de muntanya
- turisme i lleure
- transport
- energia
- deixalles

Malgrat les signatures dels diferents protocols i el compromís de cada país i regió per durlos a terme, encara no s'ha aconseguit un consens i una aplicació efectiva. Per això la Comissió Internacional per a la Protecció dels Alps (CIPRA), amb representació a set països dels Alps, i com a òrgan consultor i observador de la Convenció Alpina, fa incidència en alguns punts dels protocols i pressiona els països signants perquè prenguin mesures

L'activitat econòmica, com la ramaderia, i també l'ús social de les muntanyes, poden compatibilitzar-se, i han de fer-ho, amb la conservació de la natura als Pirineus.

efectives per a un veritable desenvolupament sostenible que permeti la conservació dels valors naturals i culturals dels Alps.

Com que alguns dels aspectes que es volen dur a terme a través de la Convenció Alpina ja són recollits en algunes directives i programes de la Unió Europea, l'interès d'aplicar una convenció semblant als Pirineus es pot trobar en aconseguir un consens per a aplicar realment aquestes propostes comunitàries tenint en compte la personalitat d'aquesta gran regió, i concretar d'alguna manera l'Europa de les regions.

Per a discutir i elaborar els diferents punts dels protocols, es convoquen un seguit de conferències on es troben totes les parts implicades. D'entrada cal que cada part contractant reconegui les qualitats multifacetes de l'entorn natural així com la història i la cultura de les diferents regions que formen els Pirineus. Els compromisos principals de la Convenció vénen regits pel principi de prevenció, pel principi de cooperació, i pel principi de preservació i protecció dels Pirineus, tenint en consideració l'interès de cada part i la necessitat d'aconseguir un ús sostenible dels recursos. Aquests principis vénen seguits d'un conjunt de mesures apropiades per dur a terme en cada sector, de manera que preses com un tot demostrin la utilitat de la Convenció.

Alguns protocols: problemes que afronten i propostes de gestió

Seria molt llarg fer una relació de tots els problemes que pateix el Pirineu des del punt de vista natural i cultural; per això es relacionen alguns dels problemes que l'afecten i que la Convenció Pirinenca, a través dels diferents protocols, hauria d'afrontar i resoldre.

Alguns dels problemes que posen en perill no tan sols la supervivència de la natura i la cultura del Pirineu, sinó també l'aplicació d'un pla de gestió integral, són principalment relatius al transport, l'energia i el turisme.

La fragmentació del territori és el principal inconvenient per a la supervivència de la fauna. Aquesta fragmentació, per a la natura, es produeix al mateix temps que la millora, relativa, de les comunicacions per als humans. Per això, com que la millora de les comunicacions per als humans és important i difícil de frenar, cal compatibilitzar-la amb la minimització de la fragmentació.⁶

Transport

El Pirineu, a vegades, més que com una magnífica serralada viva i plena de riqueses naturals i culturals, s'ha vist com una gran barrera que calia trencar per a comunicar països (amb les seves fronteres artificials i polítiques, malgrat la suposada unitat europea). Aquesta comunicació, malauradament, només s'ha interpretat com a afavoriment de vies

ràpides, carreteres o trens, que necessiten una gran superfície i provoquen un fort impacte ambiental. L'afavoriment del transport particular de cotxes, així com un increment exagerat del transport de mercaderies, han fet augmentar la pol·lució i els accidents —aspecte que malauradament s'ha reflectit en els últims accidents en túnels dels Alps.

D'entrada, convindria que el Protocol de transport de la Convenció Pirinenca canviés la idea que *millorar* les comunicacions equival a augmentar-ne la velocitat, ja que la rapidesa en transport d'un lloc a un altre no es reflecteix en la relació entre la gent, ni molt menys en la seva comunicació real.

Aquest protocol, que ha estat el més difícil de consensuar als Alps, busca garantir una gestió racional i segura del transport. Els diferents mitjans de transport s'han de coordinar i se n'ha de reforçar la intermodalitat, tot afavorint l'actual xarxa d'infraestructures i l'ús dels mitjans més respectuosos amb l'entorn, com el tren. També cal afavorir una reducció en aquest transport, especialment el de mercaderies, i millorar els transports públics.

El ferrocarril es veu, tant als Alps com als Pirineus, com la millor garantia de comunicació. Cal afavorir la millora de les vies existents, i també la construcció de noves vies (i no pas de carreteres), així com terminals ben adaptades tant per a mercaderies com per a passatgers. El transport a llarga distància de mercaderies s'ha de potenciar a través del ferrocarril. En aquest punt es pot observar la discrepància entre els projectes actualment existents, que només tenen en compte carreteres, i l'estat d'abandó que pateixen algunes línies de ferrocarril internacionals com la de Puigcerdà-Ripoll-Barcelona. I és que es dona la paradoxa que s'estan llogant les naus de gestió de mercaderies per a encabir-hi tallers de reparació de cotxes o de rentat de cotxes, en el cas de Ripoll.

Aquest protocol també prescriu que cal renunciar absolutament i sense excepció a construir noves rutes de gran capacitat per al trànsit transalpí, i que les noves carreteres intralpines s'han de fer sota certes condicions.

També es té en compte el tràfic aeri, i les instal·lacions turístiques. Cal afavorir que determinades zones quedin lliures de tot trànsit motoritzat i també, com ja es fa en alguns països, com Alemanya o Suïssa, cal preveure centres lliures de cotxes. Tot això es pot veure afavorit si es tenen en compte els costos reals del trànsit tot aplicant el principi que qui contamina paga.

Energia

En aquest cas el problema, sovint, no rau tant en les fonts d'energia com en la forma com es distribueix. Les anomenades autopistes energètiques amenacen de trencar l'harmonia del paisatge i la natura en nom del sistema econòmic.

De fet, les fonts d'energia han suposat i suposen, encara ara, un problema, ja que tota la

xarxa de centrals hidroelèctriques que interconnecten alguns llacs del Pirineu, embassaments i minicentrals en petits torrents, mines de carbó i centrals tèrmiques, gasoductes, i últimament els parcs eòlics, han suposat o poden suposar un fort impacte ambiental.

Això no obstant, les línies elèctriques d'alta tensió, com les que es preveu instal·lar a través del Pirineu aragonès o català, una d'elles per la Vall de Camprodon, al Ripollès, i que han de servir per a connectar la xarxa elèctrica espanyola amb la francesa, poden suposar un perill més important. El seu impacte no es limita a la mortalitat d'avifauna i pèrdua d'hàbitats, sinó que afecta també a la pèrdua de qualitat de paisatge i de vida.

El Protocol de l'energia també té per objectiu millorar la compatibilitat mediambiental de l'ús de l'energia, i sobretot afavorir la prioritat de l'estalvi energètic i l'ús d'energies renovables: adaptacions bioclimàtiques per als edificis, cogeneració, projectes energètics i climàtics comunitaris i locals, ús d'energia solar, etc.

També es tracta de millorar la relació amb l'entorn de fonts d'energia que ja funcionen a les muntanyes, com l'energia hidroelèctrica. Que es garanteixi un cabal ecològic, que es modernitzin per poder ser més eficients, que es revisin i es tanquin en cas necessari algunes centrals obsoletes, i que es deixin intactes zones d'alt valor natural.

En relació amb la distribució de l'energia, cal racionalitzar i optimitzar les infraestructures existents, tenint en compte les exigències de protecció de l'entorn i la salut.

Turisme

Ens enfrontem, en aquest aspecte, a un conglomerat de problemes format per la urbanització, massificació, obertura de carreteres i camins, estacions d'esquí, etc.

D'entre les activitats més impactants segurament sobresurt l'esquí, ja que implica una ocupació del territori molt gran (urbanització a alta muntanya, carreteres d'accés, ocupació de les pistes tant a l'hivern com a l'estiu, contaminació, molèsties col·laterals, etc.).

Si bé les estacions d'esquí són un atractiu turístic temporal que proporciona molts llocs de treball, cal tenir present que la major part d'aquests són temporals i cofinançats per la Seguretat Social, que acaba pagant l'atur fora de temporada. Excepte en estacions d'esquí que mantenen l'activitat durant tot l'any, a la resta d'estacions els treballs oferts són temporals i precaris.

El Protocol de turisme ha de tenir en compte programes de desenvolupament i plans sectorials per un desenvolupament del turisme que tinguin en compte el paisatge i l'entorn, que no l'afectin. Es basa en oferir qualitat amb el màxim respecte per l'entorn.

Així, a moltes estacions d'esquí dels Alps l'accés només és permès en transport públic. Això ajuda a reduir la contaminació i la freqüentació en indrets d'alta muntanya que són

molt fràgils, a part que proporciona una font d'ingressos suplementària a través de la gent que treballa en aquests transports públics i els preus dels viatges. També en alguns països dels Alps s'han desmantellat algunes estacions d'esquí per poder ser incloses en un Parc Nacional, fet que proporciona molts més incentius turístics, i durant tot l'any.

L'afavoriment de la reducció del tràfic motoritzat també ha de ser una prioritat per als centres turístics en general, tot privilegiant l'ús de transport col·lectiu i públic.

La infraestructura turística també ha de tenir en compte el seu desmuntatge, una vegada acabada la seva vida útil, i la renaturalització de les zones no utilitzades.

Epíleg

Tot i això, cal ser prudent, i ser conscients que una convenció d'aquesta envergadura i amb els compromisos que implica és molt difícil de dur a la pràctica. La mateixa Convenció Alpina, tot i néixer amb la intenció de funcionar, està patint la manca de voluntat dels responsables polítics dels diferents països a l'hora d'aplicar alguns dels protocols. Però almenys és una eina que molts dels participants accepten, i pressionen perquè funcioni.

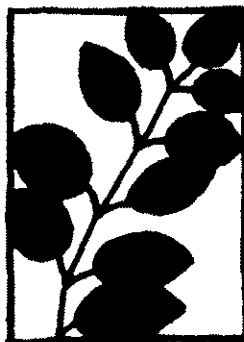
Massa sovint passa que els processos a favor de la conservació de la natura, la cultura o les activitats tradicionals, que beneficien tota una comunitat, són molt més lents que d'altres que impliquen una transformació de radical l'entorn i que només beneficia a uns quants.

També cal tenir en compte que alguns països veuen amb recel iniciatives com la de la Convenció Alpina, ja que es denuncia com a massa protectora dels interessos d'una sola regió. Però més aviat s'està demanant, a través dels representants dels països que formen part d'aquest tractat, que s'enduguin iniciatives similars en d'altres regions prenent com a model aquesta Convenció. En certa manera és una bona fórmula de concretar l'anomenada Europa de les regions.

Notes

1. Català, basc, castellà (aragonès, patuès), francès i occità (aranès).
2. Censada en només 5 a 8 animals a tot el Pirineu a principis dels anys 90.
3. El CIPRA es va fundar l'any 1952 arran de la trobada que més de cent organitzacions i associacions de tots els Alps van dur a terme per organitzar-se i aconseguir la protecció i conservació dels valors naturals i culturals d'aquelles muntanyes. Amb representació a Alemanya, Àustria, Eslovènia, França, Itàlia, Liechtenstein i Suïssa, lluita per preservar el patrimoni natural i cultural de l'arc alpi, tot endegant projectes i activitats compatibles amb els imperatius ecològics i socials, seguint un esperit de desenvolupament sostenible, i que ajudin a prendre consciència alpina global. Entre d'altres han realitzat un "Informe sobre l'estat dels Alps" on es recullen els coneixements científics del massís, i també s'avalua tota la problemàtica que l'afecta, comentada per experts de la zona.

4. Posteriorment a la presentació del present document, el 2001, Polònia i Ucraïna han proposat als països dels Càrpats dur a terme una convenció per a la protecció dels Càrpats i la seva gestió sostenible, aprofitant que el 2002 es celebra l'Any Internacional de la Muntanya. Els països implicats són Eslovàquia, Txèquia, Hongria, Polònia, Romania i Ucraïna, i també s'hi han interessat Moldàvia i Iugoslàvia.
5. En l'actualitat ja l'han ratificat 8 països: Alemanya, Àustria, Eslovènia, França, Itàlia, Liechtenstein, Mònaco, i Suïssa.
6. Expressament i irònicament hem utilitzat els termes *compatibilitzar* i *minimitzar* perquè curiosament són termes molt emprats pel sector de buròcrates que més s'esforça en fer prevaler els interessos econòmics per sobre de qualsevol valor natural i fins i tot cultural.

Josep Ribot